

DE LA HISTÒRIA

AQUESTA TERRA QUE ANOMENEM SEGARRA

Albert Turull

Mil anys. Aquesta terra que anomenem Segarra apareixia esmentada, fa mil anys justos, el 1015, en un dels documents clau de la conquesta comtal (allò que fins fa poc se'n deia "reconquesta", un terme massa ideològic, que ara es tendeix a evitar) d'aquestes terres nostres de l'altiplà central ...que encara anomenem Segarra.

No és que fos el primer cop que s'esmentava aquest nom de lloc, ni de bon tros. De fet, que ho sapiguem (és a dir, que ens hagi arribat fins avui sense perdre's en la nit dels temps o en documents cremats en alguna de les moltes guerres que ha patit aquest territori al llarg dels segles), el nom de "Segarra" (amb variants: Sikarra, Sigarra, Sagarra...) es documenta des d'aproximadament dos mil tres-cents anys enrere, vers el segle III abans de Crist. Es tracta, naturalment, de la famosa moneda "Sikarra" que es va descobrir fa només cinc o sis anys i que, després de ser comprada i cedida per dues entitats culturals, es pot contemplar actualment al Museu Comarcal de Cervera. Això de "contemplar" és una forma de dir-ho; en realitat, es tracta d'una monedeta tan petita –com una lletia– que si no fos

gràcies als augments òptics (i fotogràfics) seria molt difícil de poder-hi veure el que hi ha: en una cara, un cap humà (un clàssic de les monedes, en fi), i en l'altra cara, molt més original, un cavall –o més ben dit, unes pròtomes de cavall, amb tors a dreta i esquerra– i, sobretot, una inscripció en lletres ibèriques on es llegeix precisament això: "Sikarra". És la menció més antiga del nom de la nostra comarca (ja que, en efecte, "Sikarra" equival a "Segarra", segur: és ben normal que l'actual "e" provingui per evolució d'una antiga "i", i que la "k" inicial hagués acabat essent una "g").

Però, com hem dit, això de la moneda Sikarra és una novetat recent. Fins que no se'n va tenir notícia, i deixant de banda la descoberta no gaires anys abans d'unes altres dues monedes en mans de col·leccionistes privats (gairebé desconegudes, per tant), es considerava que la menció més antiga del nostre nom era la que es llegeix amb absoluta claredat –ja amb lletres romanes, com les nostres– en una gran inscripció en pedra (una làpida funerària, més concretament) de vers el segle I després de Crist, que es va trobar i es conserva encara als Prats de

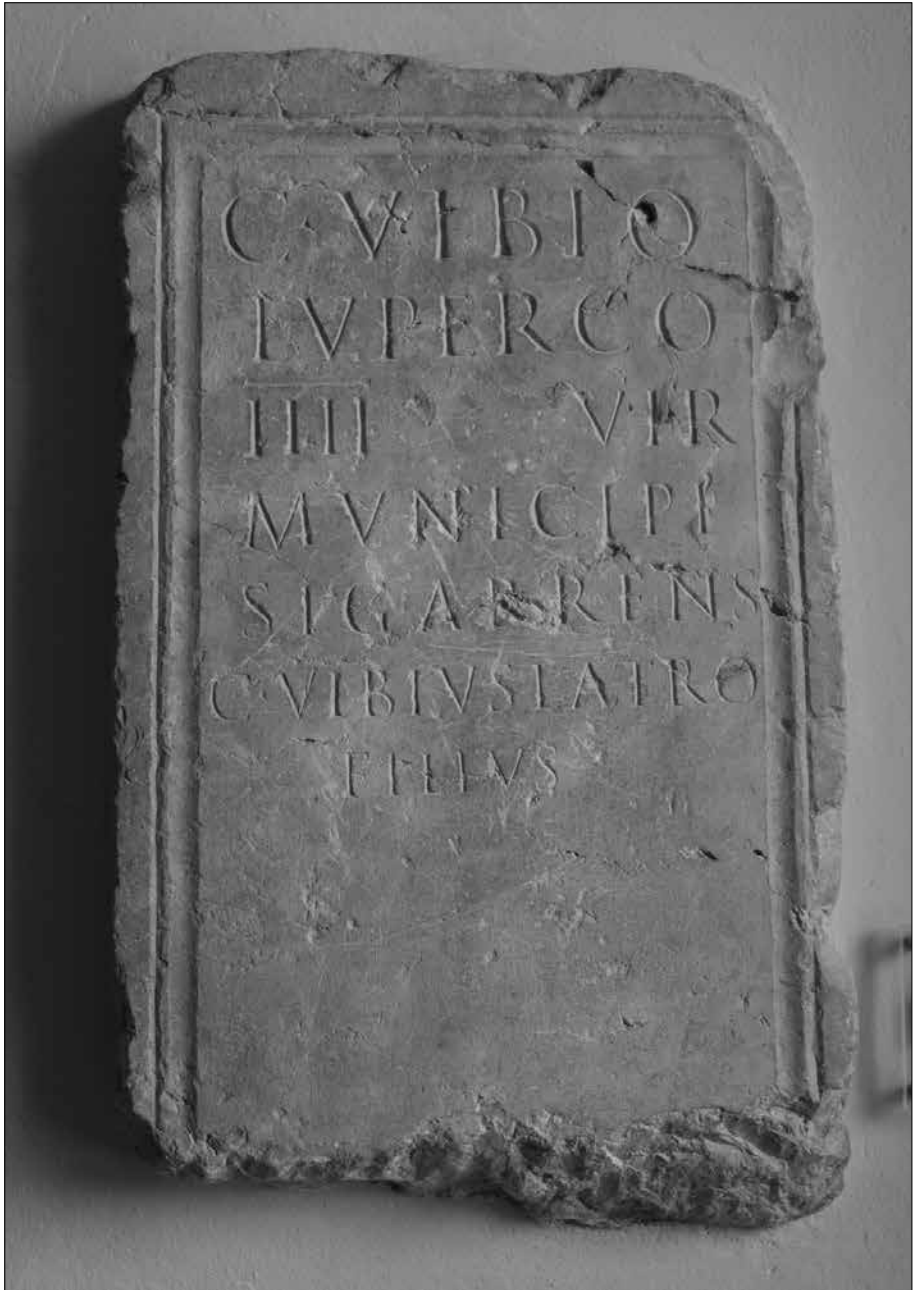

Revers i anvers de la moneda ibèrica de Sikarra (s. III aC). Font: Wikipedia juliol 2015.

Rei. Val la pena anar-la a veure a l'entrada de l'església parroquial de la vila; s'hi parla d'un personatge que dedica la làpida a la memòria de son pare, fent-hi constar que era quadrumvir (una mena de paer, per entendre'ns) del "municipi de Sigarra" (en llatí, "Municipium Sigarrensis"). Aquesta, doncs, és una menció de gairebé dos mil anys enrere. Deunidó. Ja no és la més antiga, després de les últimes descobertes, ni és pas ibèrica (la cultura autòctona que hi havia aquí abans que arribessin i ho conquerissin tot els romans), però deunidó. Té molt de valor, i la seva força evocadora resulta vivament impressionant.

Hi ha un parell de mencions antigues més, de vers els segles II i III, en una altra inscripció en pedra i en un text literari (o geogràfic, més aviat), i llavors, per trobar més referències escrites a un lloc anomenat "Segarra", ja saltem –uns quants segles, un gran salt– fins a l'edat mitjana; en concret fins al segle X (abans de l'any 1000, doncs), que és quan els cristians comencen a arribar amb la seva "reconquesta" per aquestes terres,

precedents del que ara és el Solsonès, el Bages, etc. No cal dir que la conquesta en qüestió es feia contra els àrabs, o sarraïns, que havien ocupat pràcticament tota la Península Ibèrica a principis del segle VIII, més de dos-cents anys enrere. A mitjan segle X, doncs, retrobem aquell antic nom de "Segarra" esmentat en almenys un parell de documents comtals, concretament dels anys 945 i 951, on es tracta d'unes terres que són "in campo Sagarrensi" (no cal dir que en aquella època els documents formals s'escrivien com sempre en llatí, encara que la gent ja parlés català) i, en l'altre, en el de l'any 951, d'unes esglésies que es troben "in Sagarra". La cosa ja és claríssima, doncs. A més, resulta molt significatiu que el punt geogràfic del qual parlen aquests documents sigui ni més ni menys que els Prats de Rei (en llatí, "ipsos Pratos", que no eren pas "de Rei" encara), és a dir, just el mateix lloc on segles enrere, en època romana, es va elaborar (i conservar, com hem dit) aquella inscripció funerària (Sigarra) i, encara més segles enrere, en

Làpida romana del Municipium Sigarrensis (Prats de Rei) del s. I dC. Font: Wikipedia juliol 2015.

Imatge aèria de les excavacions de la fortificació ibèrica de Sikarra (Prats de Rei). Font: Wikipedia juliol 2015.

època ibèrica, hi va haver una important fortificació, segons han posat de manifest les darreres descobertes arqueològiques en el subsòl del centre de la vila dels Prats.

Tot porta a deduir, per tant, que a l'actual Prats de Rei hi va haver primer –uns segles abans de Crist– una població ibèrica (la de la moneda: Sikarra), que va ser seguida per un municipi romà (Sigarra), i que segles després, entorn de l'any 1000, quan els cristians (catalans) van reprendre el control d'aquest indret, l'antic nom (ara ja Segarra, o Sagarra) encara era vigent, o si més no recordat. Possiblement ja no hi havia una població, potser uns vestigis (ruïnes del poblament romà antic?) o unes cases més o menys aïllades, o una torre, o segons sembla unes antigues esglésies, però el fet realment rellevant, el quid de la qüestió, és que el nom no s'havia perdut. I més i tot: que el

topònim “Segarra” no designava un poble en particular, sinó més aviat una àrea, una contrada, un rodal (no pas una comarca sencera, encara no, segurament).

Aquest és el mèrit principal d'aquests dos documents de mitjan segle X, a banda naturalment del fet mateix de ser els més antics en època medieval, després del salt de segles des de les anteriors referències d'època romana o preromana (ibèrica). D'acord. Però malgrat tot, resulta singularment rellevant un tercer document medieval, aquell amb el qual hem començat l'article: el d'ara fa just mil anys, el del 1015.

I què té de tan especial, doncs, el text de l'any 1015, que el vulguem destacar per sobre fins i tot d'uns de més antics? La resposta a aquesta pregunta es troba precisament en un aspecte que hem comentat de passada: el nom, el fet

nominal. És un document que no es limita a incloure, a utilitzar com a referència un determinat nom de lloc (en aquest cas Segarra), sinó que el mateix text posa aquest nom (i la seva antigor!) de relleu, en una actitud força insòlita per part de qui l'escriu, i que denota que ja aleshores devien tenir consciència del seu abast.

Passem-ho a veure, i ho anem comentant breument. El text en qüestió es refereix (sempre en llatí, recordem-ho, si bé en un llatí propi d'un temps que ja no es parlava aquesta llengua, de manera que s'hi colen "catalanades", expressions o mots que l'escriuent no sap traduir correctament) a una "terra erema, partem culta partem inculta", és a dir, una terra erma (entenem que vol dir despoblada a causa del conflicte bèl·lic, com a zona de frontera), cultivada ("culta") només en part, i que d'aquesta terra se'n fa donació per tal de consolidar-la en tant que avenç territorial (conquesta recent, al límit entre dos móns), "cum omnium eius nominum et qualitatum suarum" (és a dir, amb tots els seus noms, noms!, i totes les seves qualitats: allò que hi hagi, allò que doni de si). Però això no és tot, aquest no és encara el summum de la referència "nominal", sinó que tot seguit s'apunta de manera altament sorprenent, i molt reveladora, que aquesta terra té un nom propi històric (històric ja aleshores, l'any 1015!), un vocable ("vocabulary"): "ab antiquo et moderno tempore Segarra est vocata". Traduït: és anomenada ("vocata"), aquesta terra, tant des de temps antic com coetàniament ("moderno tempore") amb el "vocabulary" de "Segarra". És un document excepcional, un moment únic,

gairebé màgic, en què es fa explícita la consciència d'antigor d'un nom!

La gent –els segarrencs, bé podem dir-ho així– de fa mil anys servaven memòria, a través de generacions i generacions d'emprar-ne el nom ininterrompudament, que aquell lloc s'anomenava ni més ni menys que "Segarra". Molt probablement no sabien precisar si el nom "antic" venia de mil anys més enrere, o de quants segles, ni si era ibèric o romà, naturalment (segur que no existia el concepte cultural d'allò "ibèric", és clar), ni res de tot això, però sí que sabien que no era pas un nom nou, inventat o imposat aleshores o feia poc pels nous conqueridors cristians o pels primers repobladors, ni tampoc un nom atribuïble als qui immediatament abans ocuparen aquelles terres (els àrabs), sinó que la cosa venia "de més antic", d'un passat imprecisament remot.

Per acabar-ho de reblar, ja veiem confirmada la impressió que el nom "Segarra" no es limita a l'indret antic dels Prats de Rei (que, per cert, s'anomenaria durant molt de temps "Prats de Segarra", abans que s'hi imposés la referència monàrquica vers el segle XV), sinó que ja aleshores, a principis del segle XI, es devia referir a, com a mínim, allò que avui coneixem com a Alta Segarra, és a dir, tot l'altiplà de capçalera dels rius Anoia i Llobregós (i fins l'inici del Sió), centrat per les viles històriques dels Prats i de Calaf, que avui n'exerceix la capitalitat. I és que l'excepcional document en qüestió, aquest mateix del 1015, és al mateix temps la primera menció històrica de Calaf, ja que, després d'aquella referència nominal històrica ("Segarra est vocata"), precisa que "in ipso loco" (en aquest lloc, que

això vol dir en llatí “loco”, no penseu res d’estrany) hi ha en particular (“que continet in se”: que conté) “tres pugios” (tres turons, tres puigs: precisament la paraula “pugios” és una catalanada, un fals llatinisme), i que els noms d’aquestes tres elevacions veïnes entre si són, vet aquí, “unum Kalafum, alium Kalafellum, tertium Ferraria”. Gairebé ni necessita traducció, oi?: un puig es diu “Calaf”, l’altre “Calafell”, i el tercer “Ferrera”. Naturalment es tracta, en el cas del primer, del turó on hi ha el nucli primigeni de Calaf (el castell), i, en el cas del darrer, del turó dels afores de la vila que encara s’anomena avui “Ferrera”, mentre que el “Calafell” del mig no es pot identificar

del tot; naturalment no es tracta pas de la població de la costa del Penedès del mateix nom, però sí que devia ser un indret (entre el vell Calaf i Ferrera: hi ha altres turonets allí, és cert) que es deia igual, i que temps després devia canviar de nom per la raó que fos. No ens hi trenquem el cap. El cas és que llavors, el 1015, ja situaven Calaf “a la Segarra”.

Res a afegir-hi, doncs? ....Moltíssim! Però ja seria una altra història, un altre discurs, un altre to. Potser un altre article.

Per mil anys més!

El Regassol, juliol de 2015